

DE

PRINSELIJKE AFKOMST

DER

NEDERLANDSCHE VLAG

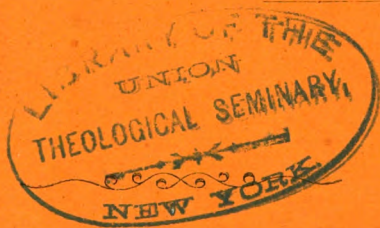
GEHANDHAAFD,

DOOR

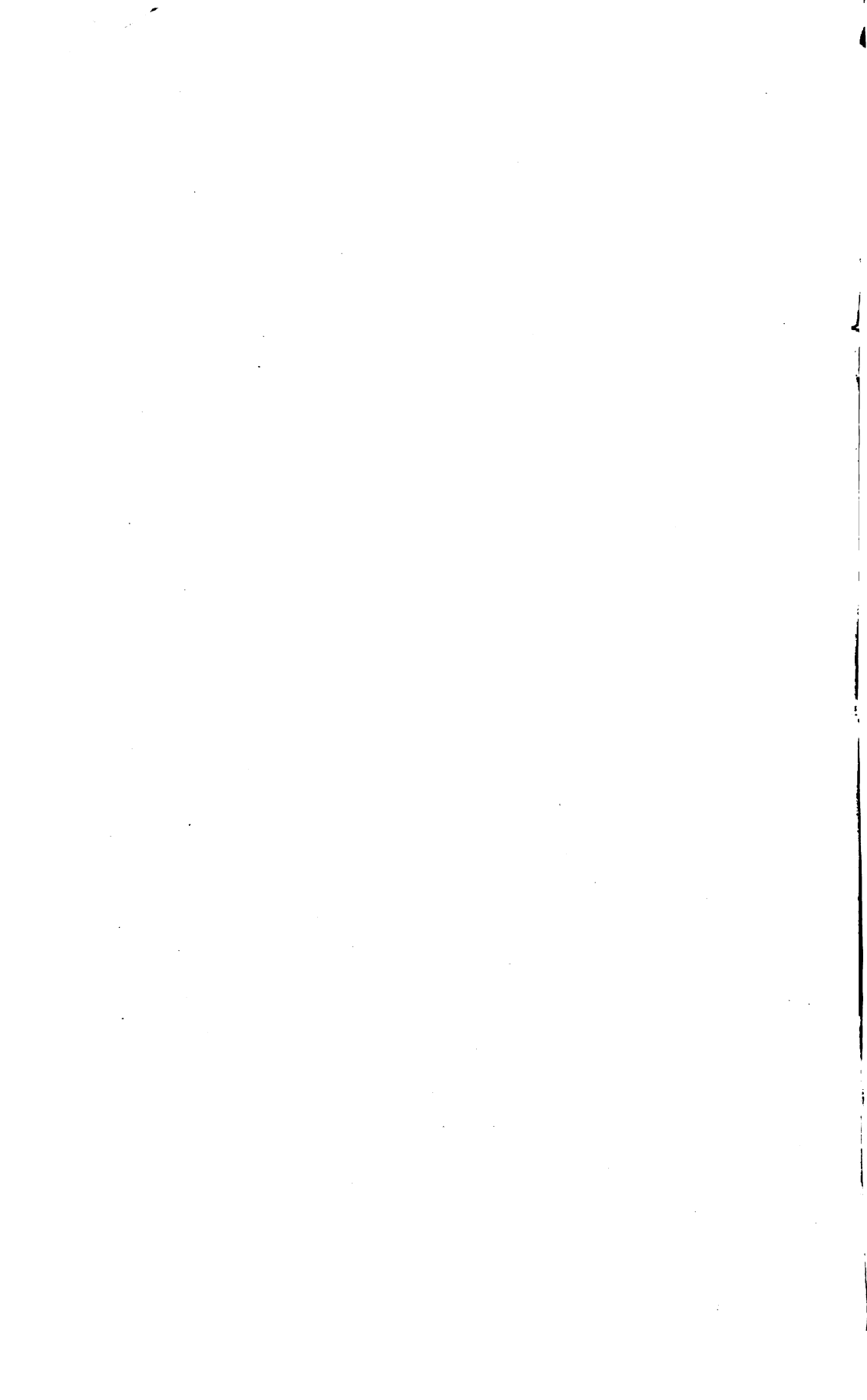
J. TER GOUW.

Dien aide Orange!

(Oude wapenkreet.)

AMSTERDAM,
C. L. WINKMAN.
1864.

DE
PRINSELIJKE AFKOMST
DER
NEDERLANDSCHE VLAG

GEHANDHAAFD,

DOOR

J. TER GOUW.

Dieu aide Orange!
(Oude wapenkreet.)

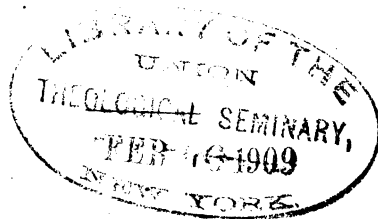
AMSTERDAM,
C. L. BRINKMAN.
1864.

Dukdalf, die snoode dwingeland,
Trad vrijheid met den voet;
Toen toonde, in edel vuur ontbrand,
De Geus zijn leeuwenmoed.
Toen rees van mast en trans zoo schoon
't *Oranje-blanje-bleu* ten toon,
Van de oude Princevlag.

MR. J. VAN LENNEP.

Wij laten ons d'oranjegloed
niet uit de drieklenr rooven;
Het blijft, als 't hier drie eeuwen was,
het blijft: Oranje boven!
ORANJE EN NEERLAND, altijd één,
en nooit vaneen te scheuren,
ORANJE EN NEERLAND blijven één
OOK IN DE VLAGGEKLEUREN!

*Slot-koeplet mijner verhandeling
over den oorspr. der Ned. Vlag.*

Aangenaam was mij de levendige belangstelling waarmee mijn geschrift over den oorsprong der Nederlandsche Vlag door mijne landgenooten ontvangen werd, en verblijdend en vereerend tevens zoo menig blijk van bijval en goedkeuring, als mij, vooral van hooggeachte geschied- en oudheidkundigen, ten deele viel.

En niet minder verblijdend — om den wille van 't zoo belangwekkend onderwerp — was mij 't berigt, al kort na de verschijning van 't geschriftjen, van meer dan ééne zijde vernomen, dat het ook bij den Heer Muller zoo hooge belangstelling had mogen vinden, dat hij er opentlijk op zou antwoorden. Dit was mij inderdaad hoogst aangenaam, omdat het eene ongezochte gelegenheid verschaffen zou, om de eenvoudige waarheid, die ik voorsta, in nog helderder licht te stellen, — en vooral ook omdat mij, door nader onderzoek, nog een lichtstraal was opgegaan, waardoor ik dus nog iets had meê te deelen, dat mij tijdens het schrijven mijner verhandeling onbekend was gebleven.

Dit tegenschrift hebben wij thans ontvangen. De Heer Muller schreef: „*Nog een woord over den oorsprong der Nederlandsche vlag, naar aanleiding van een geschrift daarover van den Heer ter Gouw te Amsterdam;*” en gaf 't in 't licht „*te Amsterdam bij de Wed. G. Hulst van Keulen, 1864.*”

Na de lezing van het eerste geschrift van den Heer Muller: „*de oorsprong der Nederlandsche vlag*” bij dezelfde uitgegeven in 1862 betuigde ik mijne hooge ingenomenheid met dien verdienstelijken arbeid, en bewonderde den ijver, de moeite en inspanning aan dat werk ten koste gelegd, al kon ik mij dan ook met het resultaat van des schrijvers onderzoek niet vereenigen, hetgeen, naar ik vertrouwde, zijne onpartijdigheid wel niet euvel zou willen duiden.

Deze tweede brochure echter maakt eenen geheel anderen indruk. De schrijver heeft mij scherp aangevallen en fel bestreden; hij heeft op zijne wijze gekampt met al de wapens, die hem ten dienste stonden. Niets is natuurlijker en regtmatiger, dan dat ik mij nu ook rustig verdedig. Want, als vader Cats zei, het kaatsen

„Eyst een overgaenden bal,
„Anders heeft 'et geen val.”

Na 't kanongebulder van des Heeren Mullers batterijen zweeg, heb ik mijne stellingen naauwkeurig onderzocht, en, tot mijne vreugde, nergens bres of breuk gevonden; — hoe hevig die kanonnade ook was, toen de rook optrok, trad mijne wel versterkte en op vasten grond gebouwde forteres daaruit ongedeerd en zegevierend te voorschijn, en wapperde er 't *Orange, blanche, bleu* nog even vrolijk als te voren.

Of willen we 't liever zonder beeldspraak zeggen? Hoe dikwijls en hoe zorgvuldig ik ook die 34 bladzijden van den Heer Muller doorsnuffelde, ik vond geen woord in mijn geschrift te veranderen, — dan alleen ééne uitdrukking op bl. 20, waarop ik zoo even reeds doelde, en waarover wij later uitvoerig zullen spreken, — maar dit niet als een gevolg van zijne opmerkingen, maar van mijn nader onderzoek.

I.

Alvorens den aanval te beginnen zegt de Heer Muller, dat ik alles wat mij in den weg staat, gemakkelijk als met een pennestreek wegredeener ¹⁾. Wel eene zeer vleijende betuiging; hij heeft er slach van, met een hoofsch en zwaai iets streelends te zeggen! Doch ik mag mij zoo groot een eere niet laten toekennen. Ik belijde het gaarne, dat het redeneren mij niet zóó gemakkelijk valt, en wel iets meer kost dan een pennestreek. Maar even gaarne bekenne ik, dat ik mij immer liefst der korthed bevljigtige; — is 't niet een der ergste zonden, die een schrijver begaan kan, dat hij den lezer door allerlei noodloozen omhaal verveelt? Ik beken, dat ik mij liefst bepaal tot datgene, wat ter zake dient, en met dat redeneren „uit bijkomende omstandigheden” ²⁾ weinig op heb, omdat het den schrijver ligtelijk op een dwaalspoor leidt, en den lezer in een nevel hult, die hem verbijstert.

Als men de eenvoudige waarheid voor zich heeft, behoef men zoo vele redeneringen niet. En wie ze behoef, geeft juist daardoor zijnen lezer al aanstonds de overtuiging, dat het hem zelven aan vastheid van overtuiging ontbreekt, en dat hij overal rondtast, om iets te grijpen, waaraan hij zich vastklemmen kan. Hij, die den weg kent, gaat

1) M. II. bl. 5. — Wanneer ik een der beide geschriften van den Heer Muller over de vlag aanhaal, schrijf ik voor het eerste M. I. en voor het tweede M. II.

2) M. I. bl. 11.

regt op het doel af; — hij, die 't pad onzeker is, doolt nu her- dan derwaarts, en zulk eenen tot gids te hebben, is minder aangenaam.

Ik wil dan ook nu weêr trachten kort en duidelijk te zijn, en zonder omwegen regt op 't doel af te gaan. Dat doel is, de Prinselijke afkomst onzer Vaderlandsche vlag te handhaven. Niet van Beijeren of van Bourgondië, maar van Prins Willem van Oranje ontleent onze vlag haren oorsprong. 't Zij rood-wit-blaauw, 't zij oranje-wit-blaauw, 't is één en hetzelfde *orange*, *blanche*, *bleu*, — de kleuren van den Prins van Oranje. En die vlag dagteekent van 't begin van den vrijheidsoorlog tegen de Spaansche dwingelandij.

En juist omdat ik kort en duidelijk wil zijn, en omwegen wensch te vermijden, ga ik ook veel, dat in: „*Nog een woord*” voorkomt, en te onbeduidend is, om er u meê bezig te houden, zoo als die flaauwe echo op *courtnez* 1), en die „oude admiralen” die „bij den aanvang dezer eeuw” — in den Bataafschen tijd! onder de herinneringen van Kamperduin en de Vlieter!! zaten te filosoferen over de „hooge oudheid” der vlag 2), en meer van dien aard, stilzwijgend voorbij.

Slechts omtrent één punt eene korte opmerking.

't Zal ongetwijfeld uwe aandacht getrokken hebben, dat de Heer Muller mijne verhandeling over den oorsprong der Nederlandsche vlag voor „een *gelegenheidsstukje*, bij het toen op handen zijnde feest ter herinnering van 1813” verklaart, en dat hij daarop zooveel nadruk legt, dat hij er meê begint en eindigt 3). Waartoe dit? Het verraadt weinig vertrouwen in de zaak, die men verdedigt, als men daarbij tot zulke hulpmiddelen zijne toevlugt moet nemen. Maar 't verwekt

1) M. II. bl. 32. noot.

2) id. bl. 31.

3) id. bl. 5 en 32.

bovendien eene pijnlijke gewaarwording. Niet ten opzichte van die verhandeling — want al ware zij eens ter gelegenheid van 't Oranjefeest geschreven, zij zou *daarom* niets te minder zijn; maar ten aanzien van dat feest zelf. Is dit dan de waarde, die men in Nederland aan eene groote nationale feestviering te hechten heeft, dat zij reeds weinige weken later kan worden aangewend als middel tot kleinachting van 't geen men daarmee in verband meent te kunnen brengen?

Had de Heer Muller liever eens het jongste verslag van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap — dat in vele handen is — ingezien, hij zou dáár (op de achtste bladzijde) hebben gelezen, dat ik reeds op den 17 Augustus 1862 in dat Genootschap mijne verhandeling over den oorsprong der Nederlandsche vlag heb voorgedragen; — zeker lang genoeg vóór November 1863. En hij zou bewaard zijn gebleven voor de ongerijmdheid, een oudheidkundig betoog, dat toch, uit den aard der zake, ietwat dor en droog moet zijn, voor een *gelegenheidsstukje bij een volksfeest* te verklaren.

Doch men heeft mij gewezen op den Oranje-omslag, waarin de Uitgever 't boekje gehuld had. Die omslag alleen was genoeg om scherpzinnigen aan een gelegenheidsstuk te doen denken. Een zeer gewigtige opmerking! Als nu mijn vriend Brinkman eens goedvond, ook aan deze brochure weér een gelijken omslag te geven, — dan zou men er mogelijk nog wel een nabetrachting op 't Oranjefeest in kunnen bekennen!

II.

En nu moeten wij ons weér een oogenblik met Beijeren bezig houden. Gij herinnert U waarschijnlijk die *veronderstelde* grafelijke tabberd van Willem VI nog wel? en die $2\frac{3}{4}$ el roode, witte en blaauwe fluweel, die moesten dienen, om onze vlag een paar eeuwen ouder te maken dan zij werkelijk is, en haar een Beijerschen oorsprong te geven? — Eigentlijk zouden we over die dingen niet meer behoeven te spreken, want ik heb er in mijne beschouwing alles van gezegd, wat er van te zeggen was, en de Heer Muller heeft dien veronderstelden tabberd dan nu maar aan de bedienden willen overdoen ¹⁾, wat ons vrij onverschillig is.

Maar zonderling genoeg, hetzelfde begrip, dat hier schijnt heen te varen, komt toch aan 't einde der verhandeling weér in allen ernst te voorschijn: „haar oorsprong klimt op tot het begin der Grafelijke regering van het Beijersche huis” ²⁾— En iets dergelijks merken wij ook op ten aanzien der Hoeken en Kabeljaauwen — rampzaliger gedachtenis! Terwijl wij in de inleiding ³⁾ lezen, dat men in onze vlag geen gedenkteeken dier partijschappen behoeft te zien, — (iets dat, in verband met de zoo even aangehaalde woorden, vrij raadselachtig is, want hoe is 't mogelijk, zich 't Beijersch Gravenhuis voor te stellen zonder Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten?) — toch zien wij later ⁴⁾ weér onverwacht „de Hoeksche en Kabeljaauwsche partijen” met „vlag en vaandel” in verband gebracht.

Wij zullen dus nieuwe bewijzen moeten vinden, — en ik zie er drie te voorschijn treden ⁵⁾.

1) M. II. bl. 6. 2) id. bl. 32. 3) id. bl. 5. 4) id. bl. 20. 5) id. bl. 6 en 7.

Het eerst komt Le Petit met zijn *grande cronique ancienne et moderne jusqu'à l'an 1600*, en in dat jaartal verkondigt hij U tevens zijn leeftijd. In die *grande cronique* staat Graaf Willem VI afgebeeld met pluimen van rood-wit-blaauw op den helm. Wat dunkt U van zulk een bewijs? — Deze Joannes Franciscus Petiteus ¹⁾ had niet gedagvaard behoeven te worden, want hij is slechts *tweehonderd* jaren te jong, om als getuige te kunnen optreden. Heeft hij of zijn teekenaar ooit een helm van Willem VI gezien? Dat men in 't begin der 17^e eeuw roode, witte en blaauwe pluimen teekende is niets wonderlijks; de kunstenaars van vroeger dagen waren zeer gewoon 't kostuum van hun eigen tijd terug te geven ²⁾; — maar voor den Beijerschen oorsprong onzer vlag bewijzen zulke prenten niets.

Het tweede bewijs beteekent even weinig. Onder de afbeeldingen der Graven bij Scriverius is „meermalen in het wapen Holland met Beijeren gequarteleerd, Henegouwen als hartschild; waarbij dan Holland vóór Beijeren gaat.” Dit is een heraldiek bewijs, en dit moet uitmaken dat het werkelijk Holland-Beijeren was, en derhalve ook rood-wit-blaauw.

„Ghij siet hoe dat het oogh wort menichmael bedrogen.”

Want de Heer Muller valt in geen kleine vergissing,

1) Men zal welligt niet weten, waar die naam in dezen vorm van daan komt. Zoo noemde hij zich zelven, toen hij in 't begin der 17^e eeuw eenige Latijnsche regels schreef in 't Album van Ernst Brinck, die later Burgemeester van Harderwijk was. En welk album met nog twee anderen van Brinck, een deel uitmaakt van de even schoone als belangrijke verzameling *Alba amicorum*, van Jhr. F. A. Ridder van Rappard, te 's Gravenhage. .

2) De voorbeelden zijn legio; — maar 't is dwaas zich daardoor te laten misleiden. Nog in 't midden der 18^e eeuw zelfs kunt ge Gijsbrecht van Aemstel afgebeeld zien in een rok, „met loozen en eigenpanden,” en een korte broek; met een driekant steekje, en een pruik, en een staartje in den nek; en bij dat alles toch het ritterlijk schild op den arm! En Badeloch gepoeijerd en gekapt, en met keurslijf en hoepelrokken! Bewijs daaruit nu eens iets!

gelijk meermalen op 't heraldiek terrein. Die leeuw, dien hij voor den Hollandschen aanziet, is „der pfälzische Löwe”, waarmeê Wittelsbach bestendig kwar-tilerde. Hier is dus geen Holland-Beijeren, maar Paltz-Beijeren, en dit dunkt U toch nog al eenig verschil. En wilt ge bewijs? Ik zal 't U geven uit een der beste en nieuwste Deutsche Wapenboeken. In Dr. O. T. von Hefner's grosses und allgemeines Wappenbuch, erster Band, erste Abtheilung, s. 15, leest gij:

„Dieser pfälzische Löwe wurde gleich den bayrischen „Wecken von beiden Liniën der bayrischen Fürsten, so, wohl in der Pfalz als in Altbayern geführt, und zwar „gewöhnlich im 1. und 4. Feld des gevierten Schildes. Die „Fälle, in denen den bayrischen Rauten der Vorzug einge- „räumt wurde, sind in älteren Zeiten Ausnahmen.”

En als ge dan nog 't blad wilt omslaan, dan zult ge daar ook herhaaldelijk „Herzoge von Bayern-Holland” kunnen vinden — maar geen Holland-Beijeren!

't Derde bewijs spreekt niet vóór maar tegen hem. Een man, die in December 1566 heeft deelgenomen aan de militaire promenade der gebroeders Wattepatte, (waarop we straks nog wel eens terugkomen) staat voor den regter en getuigt, dat hij te Doornik een bode gezien had in liverei, „ayant mancheron de couleur rouge, blanche et bleu, que „l'on disait les couleurs de Mr. de Brederode”. Wanneer nu werkelijk „van 1350 af tot aan den opstand tegen Filips II rood, wit en blaauw bestendig *de landsheerlijke kleuren* geweest” waren ¹⁾, dan zouden toch Magistraat en gemeente dit beiden hebben geweten. Maar dat we hier, voor den regter, diezelfde kleuren voor die van Brederode hooren uitgeven, bewijst, zoo duidelijk als 't mogelijk is, dat ze toen *niet* als *landsheerlijke kleuren* bekend waren.

Als ons nu *zulke* bewijzen worden voorgelegd als dit drielal, heeft dan de Heer Muller regt te zeggen, dat

1) M. I. bl. 10.

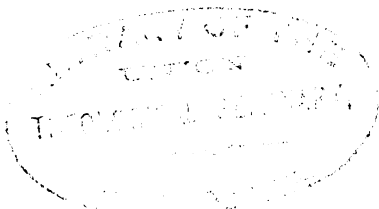
ik *wegwerp* al wat voor een vroeger bestaan der vlag pleit? Zulke bewijzen behoeven niet weggeworpen te worden, zij verdwijnen bij 't licht des onderzoeks van zelf. En ik herhaal mijne reeds vroeger gedane vraag, welke roem er in kan gelegen zijn, aan zijne vlag eene fabelachtige oudheid toe te dichten?

Ware 't enkel daarom te doen, ik zou mij niet eens met eene Beijersche oudheid willen tevreden stellen, maar die vrij wat hooger opvoeren. En op even *goede* gronden, als de Heer Muller voor Beijeren aanvoert, bewees ik niets minder dan dat onze vlag nog van de oude Friesche koningen afstamt, en dat de groote Radboud onder die vlag reeds tegen de Franken streed. En dit is gemakkelijk genoeg. Neem slechts het oude friesche wapen: *keel* met de zeven *silveren* waterbladen; — 't is zeer duidelijk, de zeven Friesche zeelanden; en Soeteboom, een geachte naam! heeft het reeds bij 't portret van Friso afgeteekend; 't laat dus in oudheid niets te wenschen over! — en ge hebt nu *rood* en *wit*. Voeg er vervolgens, op 't gezag van den Heer Muller zelf, die schrijft: „Friezen, wonende aan stille blaauwe binnenwateren” ¹⁾ — het *blaauw*, als het water, onder, — en ge zijt er: ge hebt rood-wit-blaauw. En tevens een oorsprong voor uwe vlag, nog vrij wat ouder en eerwaardiger dan die van Beijeren!!

Dit slechts als eene proeve van de kunst; en om u te toonen, hoe gemakkelijk het is, om, als men 't maar zoeken wil, met een wapentje en een paar woorden van „een geacht schrijver,” oude herkomsten aan te geven, die nooit bestaan hebben, en voor zijne vlag een oorsprong te vinden — Friesch of Beijersch, naar keuze der liefhebbers van antiquiteiten.

Maar over Beijeren nog een woord eer we dit hoofdstuk eindigen, — eene noot van den Heer Muller onder aan bladz. 8 geeft er aanleiding toe, omdat daar zelfs van de *popu-*

1) M. I. bl. 66.

lariteit van dat Gravenhuis gesproken wordt. Zoo iets is inderdaad even onbegrijpelijk als onhistorisch. Moet men dan overal waar wit en blauw is, Beijeren zien? — Ja, zelfs de „grauw-blaauwe rokken” van „de bedienden des konings van Beijeren” (die ons, Hollanders, volmaakt onverschillig zijn), en de Grieksche vlag met het wapentje van den Beijervorst er in (de Grieken zelf zouden er tegen opkomen, dat men hunne kleuren Beijersch maakt!) moeten wij beschouwen. Ik moet bekennen, dat ik vrij wat liever *oranje*, *blanje*, *bleu* zie! En toch is 't alweër Beijeren, dat ik ontmoet; want voor een oud geboaw te Delft staat nog een wapen van Beijeren-Henegouwen, en voor een ander oud gebouw in den Haag ook — „*als getuigen van de populariteit van dat grafelijk huis!*”

Dit kunnen we niet laten staan zonder er protest tegen aan te teekenen. Wij weten toch hoe ligt de naschrijvers iets overnemen, en hoe een dwaling, eens gezegd, tienmaal herzegd, en ten laatste geloofd wordt. De populariteit van het Beijersch Gravenhuis!! Dat Huis stond Holland op bloed en tranen! 't Begon met burgeroorlog, en 't eindigde met burgeroorlog. De eerste Willem was een krankzinnige. Zijn broeder Albrecht was een speelbal van gunstelingen en minnaressen, die met schande ten grave daalde. De tweede Willem had Holland gelukkig kunnen maken, zoo hij verstandig genoeg ware geweest, om zijne krachten niet in buitenlandsche twisten te verspillen. En de romaneske Jacoba? De beste dienst, die zij den lande bewezen heeft, is, dat ze heenging, zonder kinderen na te laten. 1)

Waarlijk, geen enkele reden om nog na vier eeuwen met dat stamhuis te dweepen!

1) 't Zal mogelijk voor sommige lezers niet geheel overtollig zijn, hier de opmerking bij te voegen, dat niet 's Dichters bekoorlijk ideaal, maar de historische werkelijkheid de maatstaf van ons oordeel moet zijn.

III.

Vestigen wij nu onze aandacht op de schilderij van Kornelis Antonisz. van 1536, die op het stadhuis te Amsterdam bewaard wordt. Ik heb in mijne verhandeling over die schilderij gesproken op bladz. 20—24. En ge zult u tevens herinneren, dat het hier aankomt op de oorspronkelijkheid van eenige vlaggetjes. Zijn ze werkelijk van 1536, dan bewijzen zij 't bestaan der vlag lang vóór den Geuzentijd, en dan zou men, niet aan een Beijerschen, maar aan een Bourgondischen oorsprong kunnen gelooven. Zijn ze echter door eene latere hand bijgeschilderd, dan is er geen enkel bewijs van 't bestaan dier vlag vóór den opstand tegen Spanje voorhanden, en zij is en blijft de Prinsenvlag.

't Is dus een gewigtige kwestie, en ik heb reeds vroeger aangetoond, dat het laatste inderdaad het geval is.

De Heer Muller houdt evenwel vol, dat die vlaggetjes oorspronkelijk van 1536 moeten zijn, en tot bewijs daarvoor, zie ik eenige woorden uit een brief van mij zelven gedrukt voor mij verschijnen ¹⁾. De inhoud van dien brief is mij onbekend, want ik heb er geen afschrift van bewaard. Maar *deze aanhaling* is even onbeduidend als doelloos. Verkeerde ik op dat tijdstip in twijfel of dwaling ten aanzien dier vlaggetjes? 't Mag zijn, maar wat daarmee dan te bewijzen? Dat ik ook in 1863 had moeten blijven twijfelen of dwalen? Of dat, wat toen dwaling was, nu waar-

1) M. II. bl. 8.

heid moet heeten? Met zulke onbeduidendheden behoorde men zich toch op wetenschappelijk gebied niet bezig te houden.

Maar de Heer Muller heeft nog „een nader bericht ontvangen,” en wel eene verklaring van den Heer Hopman, „die zich met het zuiveren en herstellen van schilderijen bezig houdt,” en die ook vóór ruim twintig jaren deze schilderij heeft gerestaureerd. Die verklaring is tweeledig. Vooreerst verklaart de Heer Hopman:

„dat hij wel de stad, met de binnenwateren en gronden, „gerestaureerd en geretoucheerd heeft; maar de voorgrond „der schilderij, het Y met de vlaggende schepen, niet „heeft aangeroerd, dan alleen om dat gedeelte schoon te „maken.”

Eene verklaring, die ieder gaarne zal aannemen; maar die geheel overtollig is voor hem, wien dit sedert lang bekend was. En zoo weinig heb ik gedacht aan eenig verband tusschen het ontstaan dier vlaggetjes en de restauratie van den Heer Hopman, dat ik dit in mijne verhandeling ook geheel niet heb *aangeroerd*. Ik heb wel van zeventiende- en achttiende-eeuwers, maar van geen kunstenaars van onzen tijd gesproken.

Ten andere verklaart de Heer Hopman:

„dat het hem wijders, bij nu herhaald onderzoek, is gebleken, dat het Y met de schepen en vlaggen *nimmer „is overgeschilderd*, zoodat het paneel nog dezelfde kleuren bezit, *welke oorspronkelijk daarop zijn gebracht.*”

En met deze verklaring acht de heer Muller de zaak te zijnen voordeele beslist. Maar ik zal er terstond eene andere verklaring tegenover stellen, — het oordeel van een kunst- en oudheidkenner, wiens gezag op dit gebied voorzeker niemand betwisten kan — den Heer D. van der Kellen Jr.

„Er zijn schilderijen, waarop een kenner in elke pen- „seelstreek de hand des meesters herkent, — schildere- „rijen, waarvan men als vast en zeker kan verklaren, „dat geen latere hand er iets in bij- of overgeschilderd

„heeft. Van zulke schilderijen kan men zeggen: de verf
 „is oorspronkelijk. Maar 't is ook van dezulke alleen, —
 „en *niet* van eene schilderij, als waarvan hier sprake
 „is. Eene schilderij, als deze, die bij den eersten blik
 „de restauratie verraadt, zal altijd een struikelblok voor
 „alle onderzoekers blijven. Vooral, wanneer eene restau-
 „ratie al vrij spoedig noodig geweest is, *wat hier toch*
 „*hoogst waarschijnlijk het geval zal geweest zijn*, geloof ik,
 „dat niemand ter wereld eene verklaring als die van
 „den Heer Hopman mag afleggen. Ik vertrouw, dat men
 „na tweehonderd jaren geen twee verf-lagen zou kunnen
 „scheiden, zonder ook de onderste mede te slepen, —
 „en dus de proeven, zoo die genomen werden, eigenlijk tot
 „resultaat zouden hebben: de vernietiging der schilderij.”
 Ziedaar het oordeel van den Heer van der Kellen; —
 waarmede 't bewijs, waarop de Heer Muller zich beriep,
 den bodem ingeslagen is.

Maar, vraagt ge welligt, waarom is 't zoo hoogst waar-
 schijnlijk, dat aan deze schilderij al vrij spoedig eene res-
 tauratie is noodig geweest? — Herinner u, dat de schil-
 derij vervaardigd is in 1536; herinner u die tijden van
 tumult en alarm, van oproeren en omwentelingen, die zij
 in de eerste halve eeuw van haar bestaan heeft doorleefd;
 en herinner u tevens de weinige zorg, die er in vroegere
 tijden voor de bewaring van kunstwerken gedragen werd.
 Ieder toch, die met de geschiedenis bekend is, weet dat
 daarvan niet weinig voorbeelden zouden zijn bij te bren-
 gen. Nog in 't laatst der voorgaande eeuw schreef Jan
 van Dijk, sprekende van de schilderijen op 't stadhuis van
 Amsterdam: „Zonder twijffel zoude in weinig jaaren,
 deze voortreffelijke Kunst-stukken kunnen verduistert zijn
 geworden, en door het mishandelen derzelve en in de ziel
 grievende smerten, die men hun heeft doen lijden, geheel
 te niet gegaan zijn ¹⁾).

1) Kunst- en historiekundige beschrijving van alle de schil-
 derijen enz. 1790, bl. 5.

Was dit in de 18e eeuw, wat moet het dan in die ruimoerige 16e eeuw geweest zijn? En ge kunt u dus ligtetelijk voorstellen, dat deze schilderij na 50 of 60 jaren behoefte aan restauratie heeft gehad. Waarschijnlijk zal 't geschied zijn omstreeks 1590 of 1600, want de vergroo-ting van Amsterdam, en 't afbreken der oude muren en poorten, gaf er zoo gereedelijk aanleiding toe, om de aandacht meer dan vroeger op deze schilderij te vestigen. En tevens is niets natuurlijker, dan dat *toen* de schilder, die met het opknappen is belast geweest, de scheepvaart op 't Y ook wat op de hoogte van den tijd gebragt heeft, en voor- al ook — wat een man van die dagen niet zou hebben kunnen nalaten — er de prinsenvlag wapperen liet. Im- mers bij eene naauwkeurige beschouwing blijkt het duide- lijk, dat hij de schepen ook overgeschilderd heeft. En moge dit laatste voor ons tegenwoordig doel onverschillig kunnen zijn, daar wij alleen met de vlaggen te doen heb- ben; toch zouden wij de oogen moeten sluiten om het ge- heel onopgemerkt te laten.

Houdt men de houtsneëkaart, die, als men weet, ook door Kornelis Antonisz. vervaardigd, en in 1544 uitge- geven is, bij de schilderij, zoo valt het groot verschil ter- stond sterk in 't oog, en men kan niet twijfelen, of sche- pen en vlaggen op de schilderij zijn verscheidene jaren jon- ger dan die op de houtsneëkaart.

„Sommigen”¹⁾ — wie, zegt de Heer Muller niet — heb- ben hem opmerkzaam gemaakt, dat het vrij duidelijk is, dat de schepen en vlaggen niet van Kornelis Antonisz. zijn, en die „sommigen” hebben gegist, dat door Kornelis Antonisz. in 1536 „het Y eene opene watervlakte, niet met schepen bezet, kon geschilderd zijn, waarop eerst la- ter, en wel tegen het einde der 16e eeuw, de schepen met hunne vlaggen zouden gebragt zijn, aangezien het vormen van de 16e eeuw²⁾ zijn.” Dit beantwoordt de Heer Mul-

1) M. II. bl. 9, 10.

2) 17e eeuw?

ler eenvoudig met een: „dit is niet waarschijnlijk.” En omdat hij toch niet ontkennen kan, dat er tusschen kaart en schilderij een merkelijke afstand ligt, verklaart hij de kaart voor „onnaauwkeurig.” Wie die „sommigen” zijn, is mij niet raadselachtig, en zij behoeven voor hun gevoelen mijne verdediging niet. Maar ik wil alleen doen opmerken, hoe ongerijmd het is, eene kaart, die vóór 1544 in hout gesneden is, voor „onnaauwkeurig” te verklaren, alleen omdat eene schilderij, die herhaalde malen overgeschilderd is, daarmee niet overeenkomt.

Doch wij behoeven ons niet meer met vergelijking of redenering bezig te houden. Wij hebben thans zekerheid gevonden. En hiermede kom ik terug op 'tgeen ik reeds in de inleiding zeide, dat ik ééne uitdrukking op bladz. 20 mijner verhandeling over den oorsprong der Nederlandsche vlag te veranderen heb. Het zijn eenvoudig de woorden: *achtmaal de rood-wit-blaauwe vlag*, die in den zevenden regel van onderen gevonden worden. Die uitdrukking is niet juist, en ik verheug mij, die thans te kunnen verbeteren.

Meent gij echter, dat ik verplicht ben, eerst eene verontschuldiging in 't midden te brengen wegens die onjuiste woorden, vroeger door mij geschreven? Ik ben daartoe even gaarne bereid.

Zoo vele malen ik vroeger de schilderij van Kornelis Antonisz. beschouwd heb, zag ik haar immer op hare plaats tegen den muur hangende; — eene plaats, die slechts zeer karig met *licht* bedeed was. Dáár, in die halve schemering, kon ik, hoe dikwijls en hoe oplettend ik haar beschouwd mag hebben, niet anders zien, dan dat er acht rood-wit-blaauwe vlaggetjes te tellen waren. Eens echter begon ik te twijfelen, of 't wel alles rood was, wat dáár rood scheen. En toen ik nu onlangs het voorregt had, de schilderij op eene gunstiger plaats te zien, en wel voor het venster, in het volle daglicht, ontdekte ik niet slechts dat er nog eene negende prinsenvlag voor den dag kwam — maar

ook, wat van meer belang was — dat die vlaggen *niet* allen rood-wit-blaauw zijn. Twee zijn helder *oranje-wit-blaauw*; en van de zeven overige zijn de meesten rood-wit-blaauw, doch enkelen ook met dien twijfelachtigen tusschentint: rood of oranje.

De beide vlaggen, die bepaald oranje-wit-blaauw zijn, bevinden zich aan de Oostelijke zijde, dat is: aan de linkerhand van den beschouwer. En de oranje-banen in die vlaggen komen te helderder uit, omdat beiden juist eene *roode* vlag in de onmiddellijke nabijheid hebben, waardoor geen twijfel overblijft.

Hierdoor is de kwestie, of die vlaggetjes door Kornelis Antonisz. in 1536, dan wel door eene latere hand, op 't einde der 16de of 't begin der 17de eeuw, geschilderd zijn, nu uitgemaakt: 't Oranje-wit-blaauw bewijst de latere herkomst. Niemand zal kunnen beweren, dat *dese* vlaggen dagteekenen van vóór den opstand tegen Spanje.

Nog een drietal opmerkingen willen wij hierbij voegen.

De eerste. De negen prinsenvlaggen in die schilderij ver-
toonen ons 'tzelfde, wat wij vroeger in de Middelburgsche
tapijten waarnamen, — dat wij onze vlag zoowel rood-wit-
blaauw als oranje-wit-blaauw zien, en dat rood en oranje
zoodanig ineensmelten, dat men 't onderscheid moet opge-
ven. En 't bewijst ons dus andermaal, dat rood-wit-blaauw
en oranje-wit-blaauw één en hetzelfde *orange, blanche,*
bleu is, en dat Mr. J. van Lennep zich volkomen juist
uitdrukte, toen hij de Prinsenvlag beschreef: „hoog rood
(keel of oranje) wit en blaauw.”¹⁾

De tweede. De variatiën in schikking van kleuren en
getal van banen, die we in de Middelburgsche tapijten
opmerkten, vinden we hier niet, — 't is hier de vlag „in
dry velden.” En dit wijst duidelijk op een later tijdstip,
toen, welligt als een gevolg van 't voorschrift van 1587, in

1) Voorn. Gesch. van N. Ned. II Afd. 1e St. bl. 91.

mijne vorige verhandeling vermeld, het gebruik der „dry velden” reeds meer tot gewoonte geworden was.

De derde. Als men opmerkt hoe in deze schilderij, de vlaggen over de schepen naar vrije fantazie zijn uitgestrooid — allerlei door elkander — dan wordt de overtuiging nog des te levendiger, dat men hier een herhaaldelijk opgeschilderd stuk voor zich heeft.

En zoo is dan het eenigst bewijs — voor zooveel 't sommigen nog een bewijs voor 't bestaan der vlag vóór den strijd tegen Spanje *scheen* — geheel vervallen. Nergens is een rood-wit-blaauwe vlag te ontdekken vóór den aanvang van den tachtigjarigen oorlog.

De geschiedenis ónzer vlag begint in 1572, — en wij kunnen alleen op gronden van waarschijnlijkheid een driel-tal jaren hooger opklimmen. En 't besluit, waarmede ik mijne vorige verhandeling eindigde, blijft dus in volle kracht.

Onze vlag is niet *vijf*, maar nagenoeg *drie* eeuwen oud.

Zij dagteekent van 't begin van den vrijheids-oorlog tegen de Spaansche dwingelandij, en ontleent haren oorsprong van Prins Willem van Oranje.

Rood-wit-blaauw en oranje-wit-blaauw is één en hetzelfde *orange*, *blanche*, *bleu*. En die kleuren zijn afkomstig uit het stamwapen van Oranje, en als zoodanig des Prinszen kleuren.

Met dit besluit zouden we ook thans ons betoog kunnen eindigen.

't Onderwerp is echter belangwekkend genoeg, om nog eenige oogenblikken onze aandacht te boeijen; en terwijl we eenige bedenkingen beantwoorden, kunnen we tegelijkertijd een en ander punt nog nader toelichten.

IV.

Ras seventhien Provincen,
Stelt U nu op de voet,
Treckt de coemste des Princen
Vriendelick te ghemoet:
Stelt u *met sijn Banieren*
Elck als een trouwe Man,
Doet helpen verlogieren 1)
Duck Dalve den Tyran! 2)

Zoo klonk het lied in 't voorjaar van 1572. En nu zouden we ons door den Heer Muller laten diets maken, dat de Prinsenvlag *niet* de vlag van den Prins was!!

Ik heb in het vierde hoofdstuk mijner verhandeling over den oorsprong der vlag u duidelijk aangetoond, hoe zij in haren ouden naam van Prinsenvlag het brevet van haren oorsprong met zich draagt; — dat van 1572 tot 1795 onze vlag de Prinsenvlag „des Princen vlagge”, de vlag van den Prins was, — 't *orange, blanche, bleu*; — ook Hol-

1) *Verlogieren*, Fr. *déloger*, doen verhuizen, verdrijven.

2) „den Prince van Or. ten tweedemaal wederom int lant comende, werden die steden vermaent, hem bijstant te doen.” Deze wederkomst van den Prins vond plaats in Julij 1572; doch 't lied schijnt al vroeger, kort na 't omkeeren van Vlissingen (6 April) gezongen te zijn. Gebrek aan geld had den Prins langer doen vertoeven, dan hij gewenscht had.

landsche vlag, omdat de Hollanders haar voerden, — en dat de Prinsenvlag van weleer onze nationale driekleur van heden is.

En zien we nu wat de Heer Muller daartegen te zeggen heeft. Wij slaan de 30e bladzijde van zijne brochure No. twee op, en lezen in den bovensten regel: „Die benaming geeft geene aanleiding tot het daaruit afleiden van hare herkomst.” Maar tegelijk ook valt ons oog op den ondersten regel van 't blad: „er was nooit twijfel ¹⁾ geweest omtrent den vroegeren oorsprong der vlag.” Kan men aardiger zich zelf tegenspreken? 't Is zoo; men heeft er nooit aan getwijfeld; ieder die Hollandsch verstond, wist wel, dat de Prinsenvlag *de vlag van den Prins* was. Zoo iets te willen tegenspreken, kon eerst in onzen tijd bij sommigen opkomen.

Doch keeren wij tot 1572 terug. Al de zeventien provinciën werden opgeroepen om zich *onder 's Prinsen banier* te scharen, ten strijde tegen Alva den tiran. En die banier werd toen reeds de Prinsenvlag genoemd, — naar de oude Hollandsche eenvoudigheid, die gewoon was de dingen bij hun regten naam te noemen.

Gij kent ongetwijfeld Jonkheer Adriaan van Zwieten wel? — den Watergeus, die op den 1 April 1572 meê den Briel hielp innemen. Hij bevond zich daar nog in Junij, toen hij met een klein aantal mannen uit Oudewater en Gouda (waaronder drie *Munters* uit Oudewater) het plan beraamde om die beide steden „voor den Prins te verrassen.” Van den Briel voeren zij op Geervliet; van daar het Spui door op Pietershoek en verder op Zwijndrecht. Na zes uren gepleisterd te hebben, stapten ze in een daar liggende vlieboot, die hen op Papendrecht zou zetten. En nu riep, van een op stroom liggend oorlogschip, iemand hun bij 't afzeilen toe: „Gij zult op Papendrecht *eene Prinsenvlagge* zien waaijen.” Dit is, zooveel wij weten,

1) Eigentlijk staat er: „er was *nooit geen* twijfel geweest;” maar die dubbele ontkenning zal er wel bij ongeluk in gekomen zijn.

het vroegste voorbeeld in geschrifte, waarin de naam van Prinsenvlag gevonden wordt; maar 't is dan zeker ook vroeg genoeg. 't Verhaal is ontleend uit een geschrift van een tijdgenoot — blijkbaar ooggetuige — „een pertinent verhaal, op wat manier de stede van der Goude is Geus geworden,” — door Walvis opgenomen in zijne beschrijving van Gouda ¹⁾.

Wat die aanroep van 't oorlogschip te beduiden had, en of 't welligt eene waarschuwing was tegen de Geuzen, daar men Zwieten en de zijnen, die zich bedekt hielden, niet als zoodanig kende, hebben we hier niet te onderzoeken. 't Is ons genoeg op te merken, dat toen reeds de naam van Prinsenvlag de gewone en algemeen bekende was, en dat we hier 't bewijs vinden, dat, van 1572 af aan, de Nederlandsche vlag de Prinsenvlag is geweest.

En die Prinsenvlag was *orange, blanche, bleu*, — 'tzelfde verhaal leert het ons. Nadat de togtgenooten Oudewater aan 's Prinsen zijde gebragt hadden, ging 't, versterkt door een aantal Goudsche en Oudewatersche burgers en nog eenige vreemdelingen, op Gouda los. Maar nu hadden ze behoefte aan een Prinsenvaandel, en ze hadden er geen. In Oudewater konden ze wel een paar stads-vaandels krijgen; maar een Prinsenvaandel was er nog niet voorhanden. Daarom werd er „een *oranje, wit en blaauw* nieuw gemaakt door de dochter van den ouden Munter.” En met dit Prinsenvaandel voorop, en de twee Oudewatersche vaandels in 't gevolg, werd Gouda door Jonkheer Adriaan van Zwieten ingenomen.

De geëerde beoordeelaar van mijne Verhandeling in den Ned. Spectator ²⁾ heeft de opmerking gemaakt: „Er is

1) bl. 343 en volgg. Zou de schrijver van dit verhaal mogelijk de voormalige Goudsche minderbroeder Simon Pietersz. van Velden, die een der deelnemers aan dien togt was, kunnen geweest zijn?

2) 1863, N°. 47.

maar één punt, dat wij in 't betoog van den schrijver niet behandeld vinden. Hij zegt niet, hoe het gekomen is, dat in 1572 de kleuren van Prins Willem de vlag der opstandelingen zijn geworden."

Mij docht, dat het antwoord op die vraag reeds gelegen was in de eenvoudige opmerking, dat het de Prins was, die zich aan 't hoofd van den opstand tegen Spanje stelde, en dat het de burgerij was, die zijne vlag opstak als de leuze hare prinsgezindheid ¹⁾. Niets is toch natuurlijker, dan dat opstandelingen de banier volgen van hem, die zich aan hun hoofd stelt.

En daarmee vervalt ook alles, wat de Heer Muller, zoo in zijn eerste als tweede brochure zeide over eene *instelling* dier vlag door den Prins; — en te vergeefs somt hij alle mogelijke geschriften op, waarin, volgens hem, die instelling vermeld had moeten zijn ²⁾. Naar eene instelling te zoeken, komt hier gantsch niet te pas. En als de Heer Muller schrijft: „Dat aan den Prins van Oranje, als admiraal, door den Koning van Spanje niet het regt tot het verleenen van eene vlag uit zijne wapenkleuren kan zijn toegekend, hebben wij op pag. 69 en 70 van ons geschrift betoogd" ³⁾, dan kunnen wij ons alleen daarover verwonderen, dat men zulk een betoog nog noodig heeft kunnen achten. Zoo de Nederlanders, de Geuzen, bij hunnen opstand tegen 't Spaansch geweld de vlag van den Prins van Oranje wilden opsteken, hadden zij daartoe geene *instelling* af te wachten, — van niemand, ook niet van den Prins. 't Is zoo met alles wat van 't volk zelf uitgegaan en door gebruik regt geworden is, — 't is altijd ouder dan alle geschreven ordonnantiën, die eerst later komen, om 't stilzwijgend ingevoerde te regelen.

En wat het invoeren der Prinsenvlag betreft, de Heer Muller had dit in zijne eerste brochure zelf reeds vrij duidelijk te kennen gegeven, dat zij niet door openbare acte, maar stilzwijgend is ingevoerd, als uitvloeisel van de liefde des volks ⁴⁾; — zoodat het niet noodig was er weêr

1) Bl. 6. 2) M. II, bl. 16. 3) id. bl. 18. 4) Bl. 79.

op terug te komen. — De Prins heeft den Nederlanders zijne vlag niet verleend en niet opgedrongen; zij hebben die zelt aangenomen als hunne vrijheidsleus ¹⁾.

Doch eene andere vraag is 't, of de Prinsenvlag in 1572 voor 't eerst, dan of zij al vroeger is gevoerd?

Hier begeeft ons alle zekerheid, en moeten we naar waarschijnlijkheid oordeelen.

Dat reeds vóór de uitwijking van den Prins, in 1566 en 1567, benden opstandelingen Prinsenvaandels zouden gevoerd hebben, is zeer onwaarschijnlijk, — juist omdat de Prins in dien tijd nog uiterlijk alles vermeed, wat hem als hoofd der bewegingspartij kon doen kennen. Wel zien we in dien tijd vaandels van alle kleur; hier de Calvinisten van Antwerpen met wit-groene; dáár anderen met roode banieren; — hier soldaten in 't land van Cleve geworven, die witte vaandels met het roode S. Andrieskruis voeren; — dáár weér eene bende onder een banier met het wapen van Egmond; — maar van Prinsenvaandels geen spoor.

Of de Prins bij zijnen veldtogt in 1568 vaandels van *orange*, *blanche*, *bleu* gevoerd heeft, weten we niet; — maar 't behoeft toch niet zoo geheel onwaarschijnlijk geacht te worden.

Maar zeer waarschijnlijk is 't, dat de Watergeuzen de Prinsenvlag hebben gevoerd, althans van 1569 af aan. De Prins noemde de vloot der Watergeuzen: „*onse* schepen van oorloge”, hij duidde ze aan als: „wesende op *onsen* naem in eenige plaetsen der zee”, en verklaarde ze „toegerust en gewapent voor *onsen* dienst.” Hij stelde over die vloot eenen opperbevelhebber aan, als „*onsen* Lieutenant en Admiraal van de schepen,” en de scheepsbevelhebbers

1) Ook de versregel: „De vader van het vaderland heeft ons die vlag geschonken!” zegt niets meer, dan 't hier gestelde. In overdragtelijken zin, vooral in poëzij, gebruikt men 't woord *schonken* dikwijls, zonder aan *eene* *eigentliche* *schenking* te denken.

noemde hij: „Capiteynen van *onse* schepen.” 1) Evenzoo in de commissie-brieven aan de Watergeuzen afgegeven, heet hunne vloot: „*la flotte de monseigneur le Prince d'Oranges.*” 2) Bij zijnen veldtogt in 1568 moge de Prins nog hebben verkondigd, dat hij de wapens aangreep voor de belangen en de dienst des Konings, en mogelijk daarom toen nog Bourgondische vaandels gevoerd hebben; — hier bij den oorlog ter zee was van 's Konings dienst geene spraak. De schepen der Watergeuzen waren 's Prinsen oorlogschepen; zij waren gewapend voor *zijne* dienst, en hij handelde in deze als Prins van Oranje geheel op eigen gezag, en de Engelsche ministers verklaarden ronduit, dat de Prins van Oranje als onafhankelijk vorst krijg voerde tegen Alva. Is 't wel anders denkbaar, of *zijne oorlogschepen* moeten ook *zijne vlag* gevoerd hebben? En dit is te meer waarschijnlijk, omdat juist na de landing der Watergeuzen ook het eerst de Prinsenvlag in 't land gezien wordt.

En zoo dunkt het ons het natuurlijkst en waarschijnlijkst, het eerste gebruik der Prinsenvlag te zoeken op de vloot der Watergeuzen. 's Prinsen schepen voerden 's Prinsen vlag. Die schepen bragten hier het sein tot den algemeenen opstand; door de Watergeuzen werden de eerste steden aan 's Prinsen zijde gebracht, — dit geschiedde onder 's Prinsen vlag. Alle gewesten werden opgeroepen, om zich onder die vlag te vereenigen; want luide klonk het:

Stelt u met syn Banieren
Elck als een trouwe Man!

Natuurlijk bleef 's Prinsen vlag de leus der opstandelingen, — en bij 't uitbreiden van den opstand en 't vestigen van 't nieuw gezag onder 't beleid van den Prins, ging zij allengs over in de Nederlandsche vlag.

1) Bor. V Boek, bl. 324, 325.

2) J. J. Altmeyer, *Les gueux de mer*. Bruxelles, 1863, p. 49, note 2.

V.

De Prinsenvlag, zoodra wij haar in de geschiedenis te voorschijn zien treden, vertoont zich rood-wit-blaauw, zoowel als oranje-wit-blaauw, en dit rood en oranje smelt met twijfelachtige tusschentinten volkomen ineen. Dat in onze vlag rood en oranje hetzelfde is, en dat rood-wit-blaauw = *orange, blanche, bleu* is, heb ik in mijne verhandeling over den oorsprong der vlag ¹⁾ uitvoerig en duidelijk aangetoond; -- ook op heraldieke gronden. En indien welligt eene aanhaling uit Bilderdijk voor sommigen bijzondere waarde heeft, en strekken kan, om 't geen ik daaromtrent schreef, nog meer te bevestigen, zoo deel ik hier gaarne mede, wat die geleerde dichter schreef in eene aanteekening op den vierden zang van Fingal: „Gelijk in de geheele wapenkunde is 't *Oranjerood*, eertijds menie, in de vlaggen eerst tot vermiljoen, en naderhand tot nog donkerder rood overgegaan; maar de oorsprong is goudkleur.” ²⁾ Duidelijker kan 't door mij bewezene wel niet bevestigd worden dan hier door deze woorden van Bilderdijk; hij smelt zelfs *oranje* en *rood* tot één woord zamen.

Dat rood-wit-blaauw = *orange, blanche, bleu* is, en dat de Prinsenvlag in hare bovenste baan zoowel 't donkerder rood als 't helder oranje en alle tusschentinten heeft, bewijzen alle tapijten en schilderijen en gekleurde teekeningen van 1572 af tot in 't laatst der 18e eeuw toe. Ook de schil-

1) Hoofdst. V en VII.

2) Uitg. bij Kruseman 1852. II D. bl. 491.

derijen uit het begin en 't midden der 17e eeuw door den Heer Muller op nieuw te berde gebracht ¹⁾: overal rood-wit-blaauw — en toch tegelijkertijd in dichtwerken en prozaschriften immer *orange, blanche, bleu*, ten ontwijfelbaren bewijze dat dit rood-wit-blaauw het *orange, blanche, bleu* was.

En bij eene dier schilderijen willen wij een oogenblik stilstaan. 't Is die van den Haarlemmer schilder Vroom, voorstellende de aankomst van Leycester te Vlissingen in 1585; waarbij moet worden opgemerkt, dat Vroom geleerd heeft van 1566 tot 1640, en dus een tijdgenoot was. Van deze schilderij schreef de Heer Muller in zijne eerste verhandeling ²⁾, dat alle Hollandsche schepen er de vlag rood-wit-blaauw voeren, en men „hier vermoedelijk het oranje heeft willen vermijden” (?). En in nummer twee ³⁾: „alleen één oorlogschip, dat van Prins Maurits, met de vlag oranje-wit-blaauw, terwijl al de Hollandsche koopvaarders rood-wit-blaauw hebben”. Even als of men den Prins met het oranje alleen had willen laten staan! — Het een en 't ander zoo tamelijk onnaauwkeurig.

't Is mij vergund, — en met dankbaarheid maak ik van die vergunning gebruik. — hier een schrijven mede te deelen van den Heer D. Veegens te 's Gravenhage betrekkelijk diezelfde schilderij.

„Op het bezienswaardig schilderijen-museum op het stadhuis te Haarlem” — zoo schreef de Heer Veegens mij den 21 November 1863 — „bezigigde ik dezen zomer de schilderij van Vroom, waarop de aankomst van Leycester te Vlissingen is voorgesteld. Muller spreekt insgelijks van deze schilderij, doch heeft ze blijkbaar niet in oogenschouwen genomen. Het schip, waarmede Leycester herwaarts kwam, is daarop ook met buitengewone uitvoerigheid afgemaald. Dat schip nu voert aan den grooten mast eene zeer in 't

1) M. II. bl. 24—26.

2) Bl. 60.

3) Bl. 20.

oog vallende driekleurige vlag, niet rood, maar kennelijk oranje, terwijl bovendien op het witte veld de oranjetak met de appelen te zien is; een nieuw bewijs in mijn oog dat de driekleur oorspronkelijk de Prinsenvlag was." En de Heer Veegens voegt er nog eenige zeer belangrijke opmerkingen bij. Vooreerst toont hij aan, (uit *Leycesters correspondence*, London 1844, p. 461 en volg.) dat het schip, waarop de Graaf hier kwam, een Engelsch oorlogschip was: *the Amytce* of *Amytie* geheeten. Ten andere, dat de betrekking van Leycester tot Maurits niet van dien aard was, dat hij daarom voor de Prinsenvlag buitengewone voorliefde kan hebben gekoesterd. En voegt er ten derde bij: „Had ik het stuk niet gezien, ik zou vermoed hebben, dat Leycester van het Britsche oorlogschip óf de Engelsche viag óf zijne eigene (den beer met den knoestigen stok) zou hebben laten wapperen." In dit alles ziet de Heer Veegens het bewijs, dat, „'s Prinsen vlag in 1585 reeds zoo zeer de Hollandsche was geworden, dat Leycester ze wel moest gebruiken, zoo hij zich bij den volke aangenaam wilde maken. De tegenwerping, dat Vroom niet de historische waarheid, maar zijne fantasie gevolgd heeft, zal niet ligt door iemand worden gemaakt, die het stuk gezien heeft. Het draagt alle blijken, dat de schilder, tot in de minste bijzonderheden toe, de eigenaardigheden van het Engelsche schip heeft willen wedergeven. Ook de huizen der kaai zijn ontwijfelbaar op de plaats zelve afgemaald."

Ik twijfel niet, of deze oordeelkundige beschouwingen van den Heer Veegens zullen u even belangwekkend als juist voorkomen. En 't is inderdaad hoogst opmerkelijk hier de Prinsenvlag ook van Leycesters Engelschen oorlogsbodem te zien wapperen. Zeker ook zou hij de Nederlanders al terstond geërgerd hebben, zoo hij *zijn beer* in de vlag had gevoerd, even als 't hun later ergerde, toen hij dien beer in 't zegel bragt! Immers hij kwam hier niet om een Engelsch Lord, maar om een Nederlandsch Landvoogd te wezen. *Hoe* hij 't wezen zou, kon *toen* nog 't

volk niet weten; — men ontving hem met open armen, en hij zocht zich mooi voor te doen. Niets natuurlijker, dan dat hij de vlag der Nederlanders, 't *orange, blanche, bleu* liet wapperen, ten teeken, dat hij als hun helper en bevrijder kwam. Even als eene eeuw later een held, met wien geen Leycester op één dag te noemen is — Willem III — in tegenovergestelde rigting koers zette, en ook het kruis van S. George liet wapperen om te toonen, dat hij kwam voor de vrijheid van Engeland.

Na dezen kleinen — zoo ik vertrouw u niet onaangenamen uitstap — vatten wij de draad weêr op, waar wij die neêrgelegd hadden, — 't rood-wit-blaauw = *orange, blanche, bleu*.

En wilt ge daarvoor nog een paar bewijzen?

't Letterlijk bewijs, dat rood of oranje in de vlag hetzelfde is, in mijne Verhandeling op bl. 38 voorkomende, voldoet den Heer Muller niet, niettegenstaande ik het opzettelijk, tot beter overtuiging, met zijn eigen woorden gegeven had. Ik zal 't dan nu met andere woorden en nog naauwkeuriger meêdeelen.

In de Instructie, door den Gouverneur-Generaal Hendrik Brouwer en de Raden van Indië, dato Batavia 15 Aug. 1634 voor den opperkoopman Barent Pietersz. Directeur over des Comp. Negotie in Suratte in de landen van Hindostan, wordt hem onder anderen opgedragen aan te koopen:

600 Stucx Salons oft Vlaggedoeck, dat voor deesen is ingecoht ter prijse als volgt, ten ware UE. oordeelde, 't selve Lijwaet tot minder prijs in Masulipatnam sal sijn te becomen, namentlijk:

10 Corgie Root oft Orangie à 50 Ropia	} 't Corgie. 1)
10 Corgie Blauw „ 21½ id.	
10 Corgie Wit „ 19 id.	

1) Navorscher, bijblad 1855, bl. li, lij, naar 't handschrift bij den inzender (Laboranter) berustende.

En de bijvoeging, dat het ook „voor deesen is ingecocht” bewijst tevens, dat wij hier niet aan „een enkel voorbeeld” te denken hebben, maar aan doorgaand gebruik.

De Graaf d’Avaux, gedurende verscheidene jaren Fransch Ambassadeur te ’s Gravenhage, beschreef in 1688 den Engelschen wimpel, dien Prins Willem III bij zijnen togt naar Engeland boven zijne groote vlag voerde. Dien wimpel kennen we; ik heb er op bl. 42 mijner vorige verhandeling reeds op gewezen, dat de Jonge zich door ’t rood-wit-blaauw had laten verleiden, om dien voor eenen Nederlandschen wimpel te houden; — ’t was de Engelsche met het kruis van S. George. Ook de schrijver van *De doorlughtige weereld*, een tijdgenoot, (die de Prinsenvlag uitdrukkelijk *oranje, wit en blaauw* noemt, met de bijvoeging, dat *die kleuren* door de Hollanders gevoerd worden) beschrijft dezen wimpel: „met een schild van Engelland, sijnde wit met een rood kruys; onder *rood, wit en blaauw.*” Men weet toch, dat deze kleuren ook die van Groot-Brittanje zijn; men kent mede de verdeeling der Britsche vloot in drie eskaders: ’t roode, ’t witte en ’t blaauwe, naar de vlaggen der admiraals, — eene verdeeling, die ook bij ons op ’t einde der 16e eeuw eenigen tijd gevolgd is, toen wij ’t oranje, ’t witte en ’t blaauwe eskader hadden 1).

En zien we dan nu, hoe d’Avaux dien Engelschen wimpel beschreef: „*La flamme au-dessus du Pavillon est d’Angleterre, la croix rouge sur un quartier blanc, et la pointe est orangé, blanc et bleu* 2). Zóó was deze Franschman er in Holland reeds aan gewoon geraakt rood-wit-blaauw *orange, blanche, bleu* te hooren noemen, dat hij hier onwillekeurig ook *la flamme d’Angleterre* evenzoo betitelt. *C’est la force de l’habitude.*

1) De Jonge, Zeewezen, I. D. bl. 467, 468.

2) *Negotiations de Monsieur le Comte d’Avaux en Hollande.* Paris, 1753. T. VI. p. 310.

VI.

Den oorsprong van het rood-wit-blaauw, als des Prinzen kleuren, heb ik aangewezen in het *slamwapen van Oranje*, waarvan de Prins naam en titel voerde ¹⁾.

En of de Heer Muller nu al zegt, dat „het draagsnoer van dien hoorn te zwak is voor het gewigt der tegenbewijzen” ²⁾, bij heraldieke figuren komt geen sterkte noch zwakheid te pas, en wij zullen zien van welk *gewigt* zijne *tegenbewijzen* zijn.

Ten eerste. Hij noemt dat wapenbeeld van Oranje „een onverschillig voorwerp”, omdat „in meest alle afbeeldingen van het wapen van Oranje, van dien en later tijd, niet het minste gelet is op de kleuren van dien hoorn ³⁾.” ’t Is toch wel wat zeer naïf, om uit slechte afbeeldingen te redeneren! Wie slechts iets aan heraldiek gedaan heeft, weet, dat de jagthoorn zich juist daardoor van den walddoorn en den posthoorn onderscheidt, dat hij altijd gesnoerd (*lié*) en beslagen (*virolé*) is. De jagthoorn met zijne attributen heeft dus doorgaans drierlei émail; — soms ook tweederlei, wanneer snoer en beslag van ’t zelfde zijn, doch minder naauwkeurig. Immers, is het schild van *metaal* dan is de hoorn van *kleur*; ’t beslag op dien hoorn moet dus van *metaal* zijn, en ’t aan dit beslag gehechte snoer weder van *kleur*. Of is het schild van *kleur*, dan is de hoorn van *metaal*, ’t beslag weder van *kleur* en ’t snoer van *me-*

1) Zie mijne verhandeling over den oorspr. der Ned. vl. bl. 39.

2) M. II. bl. 32.

3) id. bl. 19.

taal. 't Schild van Oranje is van *goud* en de hoorn van *lazuur*; 't beslag kan dus in dit geval niet anders dan van *zilver* zijn, omdat in de heraldiek de stukken door verschillend émail tegen elkander moeten afsteken; het snoer had ook van *sinopel* of *sabel* kunnen zijn, doch 't is hier bepaald van *keel*.

En hoe is het mogelijk, dien hoorn „een onverschillig voorwerp” te noemen? Wie de geschiedenis van 't Prinsdom Oranje kent, weet, dat reeds op de eerste bladzijde die hoorn, omstraald door al den glans der ridderlijke oudheid, blinkend te voorschijn treedt. De eerste Willem van Oranje, die 't Vorstendom op de Sarazenen veroverde, was „surnommé *au Cornet*, d'autant qu'il portoit un *Cornet* sur son escu, comme il est représenté sur le grand autel de son Abbaye, lequel dure encor au jourdhuy dans les armes de nos Princes”¹⁾. En toen hij, na een roemvol heldenleven, zijne dagen ging eindigen in de stille rust eener door hem gestichte Abdij, „il quitte ses armes sur l'autel de l'Eglise devant le tombeau de St. Julien, lesquelles y sont conservées jusques à ce jourdhuy, et particulièrement son escu, sur lequel paroît un grand *Cornet*”²⁾.

Of meent ge welligt, dat de heldendaden van *Guillaume au Cornet* tot het gebied der sage behooren? Maar die hoorn op 't schild is toch geen beeld der sage. In de zegels — en gij weet, dat dit echte bronnen en onweersprekelijke bewijsstukken zijn — in de zegels der oude Prinsen van Oranje verschijnen zij te paard als geharnaste ridders, 't bloote zwaard in de rechterhand, en op den linkerarm het schild; en dat schild is „*couvert d'un grand Cornet*”. En wederom op het tegezegel: „*un grand Cornet*”³⁾.

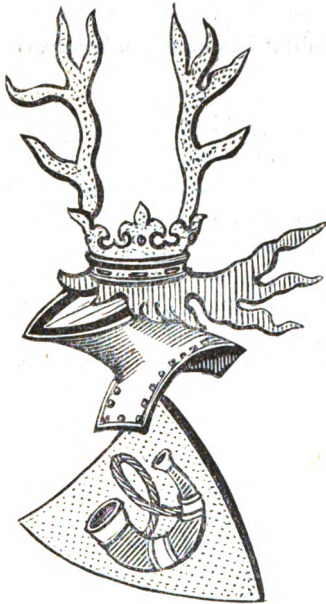
1) Joseph de la Pise, Tableau de l'histoire des Princes et Principauté d'Orange, 1638, p. 51.

2) id p. 53.

3) Sommige tegezegels vertoonen eene ster met 16 stralen. Dit is het oude geslachtwapen van *Baux*, het tweede stamhuis der Prinsen van Oranje: keel met een zilveren ster met 16 stralen.

Den ouden Prinsen van Oranje was die hoorn geen „onverschillig voorwerp”, maar een glorieus symbool; — zij schonken dien aan hunne hoofdstad Oranje als eerestuk boven haar stedelijk blazoen; en bij plegtige gelegenheden werd de gróote gouden banier met den hoorn statig omgedragen, ook nog na de middeleeuwen.

Ten tweede. De Heer Muller zegt, dat „in het wapenschild van Oranje zelf ook *het kwartier met den hoorn* niet den voorrang heeft 1).” Hieruit blijkt, dat hij het stamwapen van Oranje niet kent, want daarin zijn *geen kwartieren*, de hoorn staat er *alleen*. En daar ik nu veronderstellen moet, dat het welligt ook aan anderen niet bekend is, zal ik het hierbij uitteekenen.

D'or au cornet d'azur, en-
guiché et virolé d'argent, lié de
gueules. Heaume couronné et
timbré de cornes de cerf d'or.

1) M. II. bl. 18.

Zoo gij, waarde lezer! eens een uitstapje naar Versailles mogt maken, waar, als ge weet, zeer veel merkwaardigs te zien is, en gij bezoekt „la salle des croisés”, sla dan het oog op de wapenschilden der helden van den eersten kruistogt, en gij zult daaronder ook ontdekken dat van RAIMBAUD II, *Comte d'Orange*, 1097. 1)

De afstammeling van GUILLAUME AU CORNET verloochende den heldenaard zijner vaderen niet! En — een negentiende-eeuwer moge er zich geen begrip van kunsten vormen — jagthoorn en hertshoornen waren den middeleeuwers geen „onverschillige voorwerpen”; — 't waren hun juist zeer edele en ridderlijke wapenbeelden! 2)

Ten derde werpt de Heer Muller iets op van „de voorkeur, die Nassau, als stamwapen, boven Oranje toekomt” 3), en wil dat bewijzen uit het wapen van den Souvereinen Vorst, in 1814 vastgesteld, — alsof een negentiende-eeuwsch heraldiek produkt iets bewijzen kon tegen een zestiende-eeuwschen titel!!

1) Dezelfde Graaf Raimbaud, wiens beeld, vóór een aantal jaren, het Willemspark te 's Gravenhage versierde. 't Was meer dan levensgroot, en edel van houding, gelaat en uitdrukking. De Graaf was voorgesteld met den maliënkolder; 't schild met den hoorn hing aan de linkerzijde, en hij had mede een hoorn in de hand. Dit beeld was het model in pleister, dat gediend had ter vervaardiging van het metalen standbeeld, dat door Koning Willem II ten geschenke gegeven was aan de stad Oranje, ter vervanging van een ander, geheel verouderd en vervallen beeld van Raimbaud, op de markt dier stad geplaatst.

De mededeeling dezer bijzonderheden heb ik te danken aan den heer Ridmeester H. del Campo genaamd Camp.

2) Om der bijzonderheid wille voeg ik hier nog eene opmerking bij. Het oude stamwapen van Wurtemberg — wij kennen 't uit de 13e eeuw — vertoonde juist dezelfde heraldieke stukken als dat van Oranje, maar in tegenovergestelde orde: de hertshoornen op het schild en de jagthoorn op den helm. Als den oorsprong van dit wapen vindt men opgegeven, dat de oude Graven van Wurtemberg in Zwaben de waardigheid van *Rijks-Jagermeester* bekleedden.

3) M. II. bl. 18.

Oranje was 's Prinsen naam en titel. Prins Willem I was als het hoofd eener nieuwe linie: *Oranje*; zijne broeders bleven: *Nassau*. Hij was *de Prins*; zijne broeders bleven *Graven*. Hij voerde schild, helm, kleuren en devies van *Oranje*; zijne broeders van *Nassau-Dillenburg*. Daarbij was Willem als Prins van Oranje een Souverein vorst: „Wilhelm, bij der gratiën Gods Prince van Oraingien;” als Graaf van Nassau was hij slechts een lid van 't groote Duitsche ligchaam. 't Zou ligt vallen uit de geuzenliederen talrijke blijken aan te wijzen, dat hij steeds als *Oranje* voorkomt en *de Prins* heet; maar ik wil *die* bewijzen nu niet aanvoeren, hoewel zij de heldere spiegels van hun tijd zijn. Ik wil één bewijs uit nog latere jaren kiezen, en laten een staatsman spreken, die toch zeker voor een titel-kwestie wel een autoriteit is.

Toen in 't begin van 1629 de tijding in Holland kwam, dat er in Frankrijk verraderlijke plannen gevormd werden, om Frederik Hendrik van 't prinsdom Oranje te berooven, en 't door omkooprij aan Frankrijk te leveren, schreef de Fransche gezant in den Haag, de Beaugy, daarover den 15 Februarij naar Parijs: „que ce seroit trop vivement le toucher au coeur de luy oster une place dont il porte le nom, et qui depuis tant d'années a donné le principal tiltre à sa maison ¹⁾. Duidelijker kan het niet.

De Prins voerde naam en titel van Oranje. Zijne kleuren waren die van Oranje, en de zijnen werden de onzen. De geschiedschrijver van 't prinsdom Oranje, Joseph de la Pise — zelf „un Orangeois”, en zoon van den Secretaris van 't Prinsdom, en bovendien, vader en zoon beiden, ijverige beoefenaars der historie van hun klein vaderland, — de la Pise zelf noemt de vlag, die de Nederlanders verhieven in 1572 „*l'estendard du Prince*;” — en hij, een edelman uit Oranje, zal toch wel de kleuren van zijnen Prins gekend hebben.

De Prins van Oranje voerde: rood-wit-blaauw = *orange*,

1) Ned. Spect. 1863, bl. 406.

blanche, bleu, — zijn „guidon des couleurs,” die mede bij plechtige optogten gedragen werd achter den stadvoogd van Oranje, gelijk bij den lijkstoet van Prins Filibert in 1530; — rood-wit-blaauw, de kleuren van het wapenbeeld, den jagthoorn; een edel wapenbeeld, waaraan zich tevens, van de middeleeuwen af aan, de sage van het Huis verbond. En ieder, die eenigzins met middeleeuwsche toestanden en begrippen bekend is, weet hoe hooge waarde daaraan steeds gehecht werd. Wie die kennis mist, begrijpt er zeker niets van, maar kan er dan ook niet over oordeelen.

Nog eene opmerking over die woorden: *orange, blanche, bleu*: De Jonge heeft gemeend, dat, omdat die uitdrukking fransch is, dit haren oorsprong uit de dagen van Willem I bewees, aan wiens hof de fransche taal in gebruik was ¹⁾; — ik geloof, dat hij dwaalde, want die taal was lang vóór en na Willem I aan vele hoven in gebruik. Guyot wilde, doch slechts met twee dier kleuren, naar den Bourgondischen tijd terug ²⁾, wat, zoowel in de letterlijke als over dragtelijke beteekenis des woords *ongerijmd* is. Maar zeer juist is de opmerking van Guyot tegenover de bewering van de Jonge: wat toch wel aan de nederduitsch sprekende Hollanders en Zeeuwen van dien tijd aanleiding zou hebben kunnen geven, om die kleuren altijd in 't fransch te noemen? — Zeker zou dit vrij onverklaarbaar zijn, want burgers en boeren, schippers en matrozen, verkeerden niet ten Hove, en konden dus ook van dáár geen fransche spreekwijze meénemen. Maar 't verklaart zich zeer eenvoudig, als men opmerkt, dat de uitdrukking uit Oranje herkomstig is, en hier alleen werd nagesproken; maar tevens ook terstond eenigzins verhollandscht tot *oranje, blanje, bleu* en *oranje, blanje, blaauw*.

Ook die oranjetak met de appelen, of drie oranjetakken met appelen, die zeer dikwijls in de vlaggen van 1572 af

1) De Jonge, Oorsprong der Ned. vlag, bl. 51.

2) Nijhoffs Bijdr. N. Reeks, I D. bl. 97—99.

aan gezien worden, en die men ligtelijk voor een vinding der Nederlanders zou houden, om daarmee te zinspelen op den naam des Prinsen, — zijn uit het prinsdom Oranje herkomstig. Het wapen der stad Oranje is: *d'azur à trois branches d'oranges avec les pommes d'or*” en, als eeerstuk, de prinselijke jagthoorn *en chef*; en zoo kwamen ze ook in 's Prinsen vanen en vlaggen.

VII.

Wij hebben hiervoor (in het vierde hoofdstuk) reeds aangetoond, dat er vóór de uitwijking van den Prins, in 1566 en 67, nog met geen waarschijnlijkheid sprake kan zijn, van 't voeren van prinsenvaandels in de Nederlanden. Toch willen we wel eens onderzoeken, of we ook niet reeds in dien tijd, zij 't dan in de liverei van bedienden of boden, 's Prinsen kleuren ontdekken kunnen.

Verplaatsen wij ons dan eens voor een oogenblik in December 1566. Valenciennes wordt door Noircarnes belegerd, en in menig hart ontvlamt de moed, om, ware 't mogelijk, de benaauwde stad hulp te bieden. Zoo trokken dan ook drie broeders Wattepatte uit het stadje Laventhie in Artois, met eene verzamelde bende op, maar toen ze tot het bosch van Lannoy genaderd waren, werden ze door Noircarnes verslagen en verstrooid. Een der mannen, die aan dezen togt deelgenomen hadden, en die gevangen was gemaakt, wordt door den regter in 't verhoor genomen, en getuigt onder anderen, dat hij te Doornik een bode met brieven van de Edelen gezien had: „accoutré de livrée, assavoir d'un manteau noir, ayant mancheron de couleur *rouge, blanche et bleu*, que l'on disoit les couleurs de Mr. de Brederode.”¹⁾

1) Prof. v. Vloten, Nederlands opstand tegen Spanje, bl. 127, noot 3.

Que l'on disoit, — men zei 't maar zoo; — en wij weten dan ook wel, dat dit niet de kleuren van Brederode waren; — en wij wenschen daarom juist te weten, wiens kleuren het dan waren. 't Was blijkbaar iemand, dien men niet noemen wilde. En voor ons, wien 't op den afstand, waarop wij staan, in menig opzigt gegeven is, meer te zien en meer te weten, dan de meeste der tijdgenooten weten konden of mogten; — voor ons is de sluijer, waarmee de onbekende hier bedekt wordt, doorzigtig genoeg. Die uitdrukking: *que l'on disoit les couleurs de Mr. de Brederode*, is juist geschikt om ons op den weg te helpen.

Ieder, die met de geschiedenis dier woelige dagen bekend is, weet wie de geest was, die alles leidde; weet, wiens regterhand Brederode was. En zoo ge het meesterlijk verloop van Dr. Bakhuizen van den Brink: *Hendrik van Brederode en Willem van Oranje in 1566 en 1567* ¹⁾, of Dr. P. Scheltema's niet minder belangrijk geschrift: *Hendrik van Brederode te Amsterdam* gelezen hebt, dan kan 't u ook niet onbekend zijn.

„Oranje was het hoofd, Brederode de regterhand, even vaardig tot het ten uitvoer brengen als de eerste tot het ontwerpen” zegt de Amsterdamsche Archivaris even scherpzinnig als waar ²⁾. Oranjes raad en Brederodes daad gaan gewoonlijk zamen; waar de laatste te voorschijn treedt, is de eerste, schoon onzichtbaar, nooit ver. „Drie mannen (zegt Dr. Bakhuizen van den Brink) staan en arbeiden onder den invloed van een geest, magtiger dan een van hen allen. Die drie mannen zijn: Lodewijk van Nassau, Hendrik van Brederode en Antonie van Hoogstraten, — die magtiger geest is Willem van Oranje ³⁾. Niets ging buiten den Prins om, — maar Brederode „*le grant Geu*”, 's Prinsen vertrouwde vriend, wiens brieven hij zelfs opende, trad handelend voor hem op ⁴⁾. En als Brederode in 't ge-

1) Studiën en schetsen, I D. 1e St. bl. 87—236.

2) bl. 8.

3) St. en sch. bl. 115.

4) id. bl. 163, 164

heim de Amsterdammers waarschuwde voor een gevaar, dat hen dreigde, dan was het de Prins, die hem deze hoodschap had opgedragen ¹⁾. Oranje leidde en bestuurde alles, doch om zijne staatsbetrekking niet opentlijk. Brederode was zijn vertrouwde en gemeenzame vriend, die te voorschijn trad, waar hij bedekt moest blijven; — *wiens naam genoemd werd*, waar de voorzigtigheid vorderde, dien van Oranje te verzwijgen.

't Lijdt dus geen twijfel, of die bode met brieven, was een dienaar van den Prins, maar die *gezegd werd* van Brederode. In zijn *mancheron de couleur rouge, blanche et bleu* zien wij 's Prinsen kleuren; maar voor 's volks ooren werd Brederodes naam genoemd. En daarom nu ook: *rouge, blanche, bleu*, want het *orange, blanche, bleu* ware hier te duidelijk geweest.

1) Dr. P. Scheltema, bl. 40 en 41.

VIII.

Wij keeren tot de Nederlandsche vlag terug. Dat *orange blanche*, *bleu* was niet, als de Heer Muller beweren wil, „voor de oorlogschepen bestemd” ¹⁾, niet „bijzonder de krijgsvlag” ²⁾. Dat zij koopvaardijvlag was zoowel als oorlogsvlag (gelijk ze nog is), heb ik reeds met verzen van Vondel van 1617 en 1623 bewezen, en ik behoef die hier niet andermaal uit te schrijven. Sla slechts het eerste deel op van *Vondels werken* door Mr. J. van Lennep, en ge leest er op bl. 397, hoe de Hollandsche *koopvaerder* „bralt met zijn *Princenvlagh*”; en sla het tweede deel op, en ge leest op bl. 172, hoe onder 't bonte kleurgemengel aan de koopvaarders op het Y *oranje*, *blanje*, *bleu* de eerste plaats bekleedt. En gaat ge dan de schilderijen zien, waarop diezelfde schepen zijn afgebeeld, dan ziet ge, dat dit *orange*, *blanche*, *bleu* ons gelieft rood-wit-blaauw is, nu en dan met een helderder oranje-wit-blaauw gevariëerd.

En die Prinsenvlag, rood of oranje, wit en blaauw, was de onze van den geuzentijd af tot aan den Bataafschen revolutietijd toe. De Heer Muller zet daar een verschrikkelijken volzin tegen — een volzin van 22 regels ³⁾, waar men den draad bij verliest. Ik zou er 22 bewijzen uit de 17e en 18e eeuwen voor in de plaats kunnen geven; doch zal u de verveling en mij de moeite sparen; want alle aanhalingen uit die tijden zou men toch slechts weër aan „de partijenschappen” toeschrijven, en er in zien „merktee-

(1) M. II bl. 20. (2) id. bl. 23. (3) id. bl. 26. 27.

kens van 's volks liefde voor het huis van Oranje", maar geen bewijzen voor de vlag. Daarom wil ik één bewijs bijbrengen, — en wel een bewijs uit de 19e eeuw, uit een tijdsgewricht, waarin althans aan die partijschappen niet meer te denken valt, en van eene plaats, waar allermint merkteekens van liefde voor het huis van Oranje te pas kwamen.

Kent ge het gedicht *Montmartre* van den senateur Meerman? ¹⁾ De titel luidt:

„Montmartre. Gedrukt te Parijs, bij P. Didot l'ainé. En wordt verkocht bij de Bure vader en zoonen, boekverkoopers der Keizerlijke Bibliotheek. 1812.”

Een boek in de hollandsche taal te Parijs gedrukt in 1812! reeds daarom alleen hoogst opmerkelijk. Maar tevens niet minder opmerkelijk om de woorden, die de Hollander te Parijs tot den Keizer rigt. Na gezegd te hebben, dat vleitaal hem vreemd is, dat het hollandsch rijk en vol kracht is, maar dat het woordenboek des rondon Bataafs dat vernederende woord niet kent, vervolgt hij:

Beden intusschen onteeren geen God, en geen aardsche Monarchen.
Voor mijn Vaderland heb ik er eene. Gij weet het, o Keizer!
Eer ons onze twisten verdeelden, eer schokken op schokken
De eene zenuw na de andere verlamden, toen waren wij groot, en Rijk, en met roem overdekt. *De Oranje, de blanke, de blaauwe*
Vlag, zij woei geëerbiedigd aan de uiterste hoeken des aardbols;
Woei op den Ganges, de Kaap, op America's eilanden, even
Als op de Maas en het Y; woei op alle zeeën en stroomen! (2,

(1) Mr. Johan Meerman, Heer van Vuren en Dalem, geb. te 's Gravenhage den 1 Nov. 1753; schrijver der geschiedenis van den Roomsch-Koning Willem van Holland, vertaler van Klopstocks Messias, dichter van *Montmartre*. In 1811 werd hij senateur en ging naar Parijs. In 1814 keerde hij in den Haag terug, en stierf den 19 Aug. 1815. Zie van hem Witsen Geysbeek, Biogr. Anth. en Crit. Woordenb., IV D.

(2) Het exemplaar dezer belangwekkende Parijsche uitgave, waaruit ik bovenstaande verzen afschreef, werd mij welwillend ter inzage verstrekt door Jhr. Mr. F. A. Ridder van Rappard, te 's Gravenhage; wien ik daarvoor, zoowel als voor de heusche wijze,

Zie hier dus de Nederlandsche vlag, in eene aanspraak aan den magtigen keizer zelve, die haar had doen neêrhalen, nog in 1812 opentlijk genoemd: de *oranje, blanke, blaauwe*, eene vertolking, die 't *orange, blanche, bleu*, dat hier, in hollandsche hexameters, niet gebruikt kon worden, zoo letterlijk mogelijk teruggeeft. Krachtig en onweêrsprekelijk bewijs, dat dit de geijkte, de historische, de algemeen bekende naam onzer vlag was; — bewijs, dat zij tot aan 't einde der republiek geene andere is geweest; — bewijs, dat ik de waarheid sprak, toen ik op bl. 27 mijner voorgaande verhandeling schreef, dat, over revolutie en verfransching en inlijving en alles heen, de oude naam heeft voortgeleefd.

En — 't is schier overtollig er dit nog bij te voegen — ware die naam niet de erkende en historische naam der Nederlandsche vlag geweest, de senateur Meerman zou die althans in een aanspraak tot den Keizer niet gebruikt hebben; de senateur Meerman zou 't niet gewaagd hebben, daarbij zelfs een: *Gij weet het*, tot den Keizer te rigten. Aan prinsgezindheid of zucht voor Oranje zal hier toch niet te denken vallen? In 1812! te Parijs!! tegenover Napoleon!!!

En men wane ook niet, dat, vermits het een hollandsch dichtstuk was, Napoleon het toch niet lezen kon.

Er waren vooreerst te Parijs mannen genoeg, die 't wel konden lezen; — maar er was, ten tweede, ook een fransche vertaling in proza bij uitgegeven; — en ten derde, zou dat woord *Oranje* in allen gevalle ook zonder vertaling voor een Franschman wel te lezen geweest zijn.

Meerman noemde dus de vlag eenvoudig bij haren eigen naam, waaronder zij immer bekend was geweest. En hij levert ons daarin het voldingend en overtuigend bewijs, dat zij tot den einde toe *Orange, blanche, bleu* bleef, en dat men dit, omdat het historische waarheid was, zelfs voor Napoleon niet behoefde te verzwijgen.

waarop hij mijne aandacht op deze plaats vestigde, opentlijk mijnen dank herhaal.

IX.

En hiermede mag ik mijne taak als afgedaan beschouwen. Zeker is het onderwerp nog geenszins uitgeput; — toch vertrouw ik, na al het behandelde, 't er nu bij te mogen laten berusten. Want:

Geen Beijer noch Bourgonjer,
Geen Hoek of Kabeljaauw!

● 't Blijft de oude Princen-vlagge:
ORANJE, BLANJE, BLAAUW!

Zou ons hart het ooit vergeten,
Wat haar edele oorsprong zij?
Holland moet het immer weten:
Door Oranje werd het vrij!
Waar die Prinsenk kleuren blonken,
Look het op uit vreemd geweld:
Toen die Prinsenk kleuren zonken,
Zonk het meê in boei gekneld.

Geen Beijer, geen Bourgonjer,
Geen Hoek en Kabeljaauw,
Maar de oude Princen-vlagge:
ORANJE, BLANJE, BLAAUW!

Zie in de opperste uwer banen
D'echten oud' oranjegloed;
't Rood in Vader Willems vanen
Straalt oranje in ons gemoed.
Neen, dit laten we ons niet rooven, —
Eeuwen lang 's volks heul in smart! —
Nu als toen: Oranje boven!
In de vlag en in het hart!

Geen Beijer noch Bourgonjer,
Geen Hoek of Kabeljauw,
Maar de oude Princen-vlagge:
ORANJE, BLANJE, BLAAUW!

Februarij 1864.

NASCHRIFT.

I.

Onder het afdrucken dezer bladen ontving ik van onzen ijverigen Stads-Archivaris Dr. P. Scheltema de mededeeling, dat door hem onlangs, in het archief van Oud-Karspel (een Noord-Hollandsch dorp, een paar uur Noordwaarts van Alkmaar) eene rekening van het jaar 1574 gevonden was wegens het maken van een vaandel.

Wel verspreidt dat stuk geen licht over den oorsprong onzer vlag, daar zelfs de kleuren van het vaandel er niet in genoemd worden. „Evenwel (zoo schreef de Heer Scheltema) houd ik het voor eene curiositeit, omdat het de oudste rekening van eene Hollandsche vlag is, welke mij ooit is voorgekomen.” — Zeker is het stuk als zoodanig merkwaardig; en terwijl ik den Heer Scheltema dank betuige voor de welwillende mededeeling, is 't mij een genoegen, 't hierbij mijnen lezers te mogen aanbieden.

„Archief van Oud-Karspel.

„Band 34, Stuk 36.

„Gerit Auwe Gerits¹⁾ in Outkarspel op Langedijck
„het²⁾ doen maeken mij comen³⁾ Garbrandt Janssen
„tot Alckmaer een vaendel van sindael⁴⁾ groot wees-

1) *Gerit Auwe Gerits*; Gerrit, de zoon van ouden Gerrit.

2) *Het*; heeft.

3) *Comen*; koopman of winkelier; zoo ook *Comenij*, winkel.

4) *Sindael*; het vlaggedoek.

„sende 66 ellen, met een half, die ellen tot 6 stuyvers
 „met het maeken, noch daartoe gedaen 4 stuyvers aen
 „root zijen lindt, noch 5 stuyvers aen zijen franiën
 „aen den stock gehaeldt, den 17den Julius 1574.

„De somma bedraecht in als ¹⁾ 02 gulden ²⁾ 8 stuy-
 „vers den naesten prijs.

„Gegeven acht stuyvers voor dien stenck ³⁾ met het
 „ijsser boven ⁴⁾; noch voor het handvaetels ⁵⁾ aen den
 „stenck drie groot; noch voor 't maeken ende die
 „spiekers IIII stuyvers.”

Het vaandel kostte dus 20 gulden 8 stuivers, en de
 steng, waaraan 't gedragen werd, 13½ stuiver.

Tijd en plaats in aanmerking genomen, kan dit vaandel
 niet anders dan een Prinsenvaandel geweest zijn. De stok
 was met zijden franje en met rood zijden lint versierd.
 Dit zijden lint kan niet anders hebben gediend, dan om
 van boven om den stok gestrikt te worden met wappe-
 rende einden. Dit schijnt tevens vrij duidelijk aan te
 wijzen, dat ook de bovenste baan van het vaandel rood
 moet geweest zijn.

Er is 66½ el doek voor gebruikt; dit schijnt voor een
 enkel vaandel wat veel. Doch wij kennen de breedte van
 het doek niet; en zoo het smaldoek was, is 66½ el niet
 te veel. Zeker was 't geen vaandel met drie kleurbanen,
 want dan had men de halve el niet noodig gehad; 't was
 vermoedelijk een vaandel van zeven banen: rood-wit-blaauw-
 rood-wit-blaauw-rood, — en in dat geval zou het vaandel
 een lengte hebben gehad van 9½ el.

1) *In als*; in alles.

2) Zonderling is die schrijfwijze van *twintig* hier. De Alkmaarsche
 koopman was zeker niet gewoon met groote sommen te handelen.
 Want dat het werkelijk twintig gulden is, blijkt als men het nare-
 kent. 66½ el à 6 stuivers is 399, en daarbij nog 4 en 5 stuivers,
 maakt juist 408 stuivers of 20 gl. 8 st.

3) *Stenck*; steng, vlaggesteng.

4) Het lansijzer.

5) Het handvat sel aan den steng.

En 't is ook in 't geheel niet raadselachtig, waarom het dorp Oud-Karspel zich ten dezen tijde een vaandel deed maken. Ik zal slechts een paar volzinnen uitschrijven uit de *Kronijk van Alkmaer*:

„Anno 1574. Sonoy bericht krigende van groote preparatie des groten Commandoors ¹⁾ die, zoo 't vermoeden was, een dessein op Noord-Holland hadde, belastte alle Dorpschouten van 't Noorder-quartier, dat ijder hem zoude toezenden uit hare Dorpen een zeker getal van mannen.” En later:

„Ende elk moest hem versorgen met viktalie voor 5 dagen: mitsgaders *Vaendels*, ende geweer, daer elk op gemonstert was, mede brengen, om in tijdt van nootd ijder op zijn rendezous te compareren, indien daer teekens met vieren of klokken wierden gegeven.”

Doch genoeg reeds om 't u volkomen duidelijk te maken, zoowel waarom het dorp behoefte aan een vaandel had, als waarom het geenen twijfel lijdt, of 't hier besprokene is wel een prinsenvaandel geweest.

II.

Tevens zal ik van dit Naschrift gebruik maken, om nog eene aantekening te schrijven op den bovensten regel van bl. 10. Niet dat ik een lijstje zou willen maken van al de heraldieke zonden, die in de beide Verhandelingen van den Heer Muller verspreid zijn, 't zou u en mij zelve vervelen. Ik wil alleen twee opmerkingen mededeelen over twee wapens, die ons te na zijn, dan dat wij er geheel van kunnen zwijgen, — het Koninklijk wapen en het wapen van Holland.

Mullers verklaring van het Koninklijk wapen ²⁾ is geheel onjuist.

1) Requesens.

2) M. I, bl. 78.

't Is niet „de leeuw van het vroegere Generaliteitswapen op het schild van Nassau;” dat is onzin, want een schild van lazuur met gouden blokjes bezaaid, *sonder den leeuw* zou geen Nassau meer zijn. En evenmin is de leeuw „afkomstig van 't oude grafelijke wapen van Holland;” — de leeuw is die van Nassau en geen andere. Art. 1 van het Koninklijk Besluit van 24 Augustus 1815 is daar, om het te bewijzen.

Het Koninklijk Nederlandsch wapen is het oude stamwapen van Nassau (de gouden leeuw op het lazuren schild, bezaaid met gouden blokjes) doch vermeerderd 1°. met de Koninklijke kroon op den kop van den leeuw (dat niet zuiver heraldisch is, doch in onzen tijd zoo naauw niet genomen wordt) en 2°. met het zwaard en den pijlbundel in zijne klauwen.

Zwaard en pijlbundel waren de attributen van onzen ouden Statenleeuw, en als zoodanig de symbolen der Nederlanden. En alzoo vereeuwigt ons Rijkswapen in heraldiek beeldschrift het historisch feit van 1815: Nassau verheven tot den Koninklijken troon der Nederlanden.

„Onjuist is alles, wat de Heer Muller van het wapen van Holland verhaalt.

't Is niet waar, dat Graaf Willem I „het eerst den Leeuw heeft aangenomen” 1); — 't is niet waar, dat 'men „het eerst dien Leeuw op *zijne* zegels vindt”; — de Heer Muller heeft blijkbaar de zegels der Hollandsche Graven niet gezien; zij zouden hem 't bewijs hebben geleverd, dat het Dirk VII was op wiens schild het eerst de leeuw gezien werd.

Zonderling is het, de roode kleur van den Hollandschen leeuw „als de kleur van het Christendom” te willen beschouwen, omdat Graaf Willem I eenen kruistogt heeft gedaan 2). Zijn dan de Brabantsche en Geldersche leeuwen

1) M. I, bl. 17.

2) Id. bl. 25.

minder Christelijk, omdat zij niet rood maar van goud zijn? Zou dan welligt ook de Vlaamsche leeuw *uit den booze* zijn, omdat hij zwart is? Maar de Vlaamsche Graven hebben toch nog ruim zooveel aan de kruistogten gedaan als de Hollandsche, en dus moest eigenlijk hun zwarte leeuw nog veel Christelijker zijn dan die bloedroode. Waarom niet liever dat zwart geëxpliceerd als het symbool van den Christelijken ootmoed? — Die gantsche symboliek der heraldische émaux is een dwaasheid, waarvan steeds elk gemaakt heeft wat hem goedgevoelt; — de waarheid is, dat alle wapenkleuren even Christelijk zijn. En wat den waarschijnlijken oorsprong van den Hollandschen leeuw en zijne geburen betreft, ik heb daarover gehandeld in de *Dietsche Warande* ¹⁾, en mag dus daarheen verwijzen.

Eindelijk. Waar heeft de Heer Muller de ontdekking gedaan, dat de blaauwe tong en nagels van den Hollandschen leeuw bij het opkomen van den derden stand zijn aangenomen ²⁾? Hij zegt: „daarvoor kunnen onderscheidene bewijzen worden aangevoerd, die hier echter *niets ter zake doen*.” Zonderlinge bewijzen! die niets ter zake doen!! „Ein heraldisches Curiosum!” welligt nog uit de fabriek van Gatterer en Co.

De waarheid is, dat het opkomen van de poorterijen het stedelijk blazoen in 't aanzijn riep, maar geen tong en klaauwen aan een grafelijken leeuw schonk. Men heeft de heraldiek sinds meer dan twee eeuwen genoeg tot een ijdel spel vernederd, — 't wordt tijd, dat hare studie eens weder met ernst worde opgevat!

III.

En thans — wederom onder 't afdrukken van dit *Naschrift* — ontvang ik No. 11 van den Ned. Spectator, waarin het: „Nog een woord” van den heer Muller door

1) VI D, bl. 367.

2) M. I, bl. 25.

Prof. Fruin wordt aangekondigd en beoordeeld. Aangenaam moest het mij verrassen, daarin menig punt van aanraking te vinden met mijne eigene beschouwingen, in mijne reeds afgedrukte doch nog niet uitgegevene brochure. En dit levert mij een nieuw en overtuigend bewijs voor de waarheid.

En zou ik nu ook gaarne, naar aanleiding van 's Hoogleeraars betoog, nog een paar opmerkingen willen mededeelen, — ik moet mij dit onzegggen. Mijn geschrift moet thans de wereld in; — 't is reeds te lang opgehouden.

16 *Maart* 1864.

J. T. G.

